

Deidre Berger beszélgetése Pinhasz Golannal

– *Hogyan telt magyarországi gyermekora?*

– 1924-ben születtem Hajdúbagason, egy 1800 lelket számláló faluban. Az itt élő 16 zsidó család mindegyike tartotta a vallást. Apámnak cipőboltja volt, később sakter lett. Két öcsém, Avraham és Gedalija jóval fiatalabb volt nálam, a vallást apámmal és nagyapámmal közös mindennapos tanulmányaink során ismertem meg. Mindketten igen járatosak voltak a zsidó hagyományok terén, világnézetükben azonban liberálisok. Mindezen túl apám a zsinagógában kántorként is tevékenykedett. Melegszívű és gondoskodó anyám oltotta belém a tanulás szeretetét. Nagyon találékony volt, nagyanyámmal együtt ő vezette a háztartást és apám üzletét, szorgalma nem ismert határokat. Csütörtökön éjjel két-három körül keltek, hogy kenyeret és kalácsot süssenek szombatra. Pénteken pedig már kora reggel nekiláttak főzni a szent napra. Amikor 11 éves lettem, egy közeli városban élő nagybátyámhoz kerültem, hogy hagyományos zsidó neveltetésben részesülhessek. A héder után olyan egész napos ortodox iskolába jártam, ahol reggel öttől késő estig folyt a tanítás. Ott sokkal szigorúbban vették a vallást, mint nálunk otthon. Nekem szintiszta kínlódás volt az egész. Naphosszat csak tóramagyarzatokat kellett bebefláznunk. Végül tizenhárom éves koromban hazaszöktem. Művész akartam lenni. Rajzolni és formázni kezdtem, képeket, alakokat másoltam ki újságokból. A családom támogatta ezt a törekvésemet, mindazonáltal aggódó anyám tartott attól, hogy ebből nem tudok majd megélni. Mivel nem volt pénzünk arra, hogy középiskolába menjek, három és fél évre egy szabóhoz adtak inasnak, majd Budapesten folytattam ezt a mesterséget. Akkoriban nem éreztem úgy, hogy az antiszemitizmus fenyegetést jelentene számomra.

– *Hogyan alakult a sorsa 1944. március 19-e, Magyarország német megszállása után?*

– Apámat is, engem is behívtak munkaszolgálatra, így elvesztettük egymást szem elől.

1944. október 15-én a nyilasok a németek segítségével átvették a hatalmat. A menetszázadomat az ausztriai Siegendorf koncentrációs táborába vezényelték. A magyar-osztrák határon egy zacskó almáért el kellett cserélnem a zsebórámat, amelyet akkor kaptam a szüleimtől, amikor inasnak álltam. A táborban kényszermunkára rendeltek. Naponta egyszer kaptunk enni, állandóan éhezünk.

– *Mi történt a tábor felszabadulása után?*

– Budapesten a Vöröskereszt útján kerestem a hozzátartozóimat. Egy unokatestvérem, akivel ott találkoztam, elmesélte, hogy anyámat és két öcsémet Auschwitzban meggyilkolták, de apám visszajött. Teljesen összeomlottam. Az anyám! Makkegészséges, erős akaratú asszonynak ismertem, és biztos voltam benne, hogy ha valaki, hát ő életben marad. A kényszermunka alatt az adott erőt a túléléshez, hogy mekkora csapás lenne neki, ha én meghalnék. Mint a legtöbb magyarországi túlélő ismerősöm, szégyelltem magam, amiért én élek, amikor családtagjaink közül annyian odavesztek. Miután visszatértem a szülőfalumba, még egy évig reménykedtünk abban, hogy anyám és az öcsém talán mégis megmenekültek. Végtére is nem volt semmiféle bizonyítékunk arra, hogy gázkamrába küldték volna őket. Bár ennek a reménynek nem volt semmi alapja, egy ideig mégis azt reméltük, hátha visszajönnek. Amikor vagy egy év múlva beletörődtünk abba, hogy mindhárman elpusztultak, úgy határoztunk apámmal, hogy kivándoroljunk Palesztinába. Úgy éreztük, ott zsidóként is megőrizhetjük az emberi méltóságunkat. 1948-ban vándoroltunk ki, a függetlenségi háború idején, s az izraeli hadsereg hivatásos tisztje lettem.

– *Mikor kezdett újra festeni?*

– Sohasem hagytam fel a rajzolással. Amíg katona voltam, nem sok időm jutott a művészetre. Csak leszerelésem után, 48 éves korom-

Torlaszolt kapu XXIV.

Torlaszolt kapu XXII.

Fa, ólomlemez, fotóval nagyított szitanyomás

tól tudtam e hivatásomnak szentelni magam. Napközben egy állami vállalat irodájában dolgoztam, esténként a Tel-Aviv melletti Ramat Gan képzőművészeti akadémiáján tanultam szobrászatot és művészettörténetet. Később a Ramat Gan-i Bar Ilan egyetemen szereztem diplomát filozófiából és klasszika-filológiából.

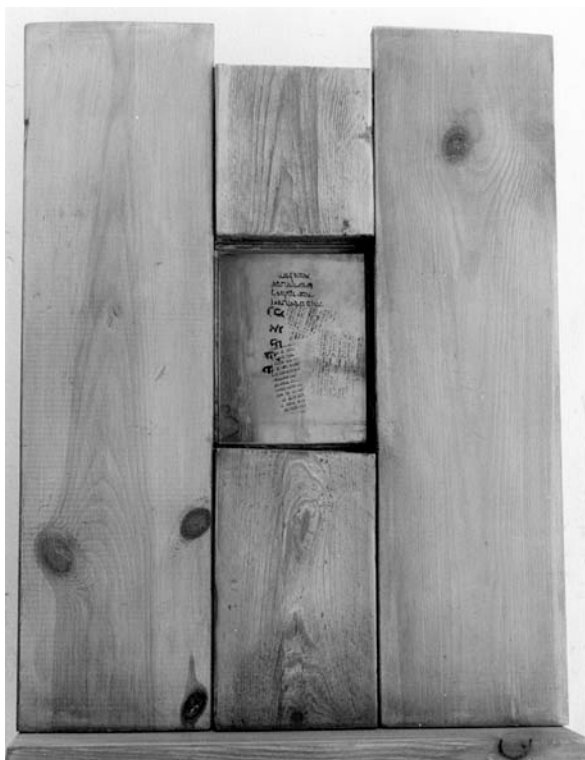
– *Mióta foglalkoznak alkotásai a holokauszttal?*

– Amikor festeni kezdtem, a művészek közül szinte senkit sem érdekelt a holokauszt. Az izraeli társadalomban alig beszéltek a túlélőkről, mert azok nem feleltek meg a zsidó harcos és földműves eszményének. Éppen egy képen dolgoztam, amikor rájöttem, mi mindent nyomtam el magamban. Absztrakt kompozíció volt, újívi üdvözlőlapra. Egyszer csak rájöttem, hogy hajdúbagosi szülőházam kapuját rajzolom. Lefedtem egy papírlappal, s ezzel el is torlaszoltam. Ekkor tudatosult bennem, hogy egy belső hangot követek, amely azt pa-

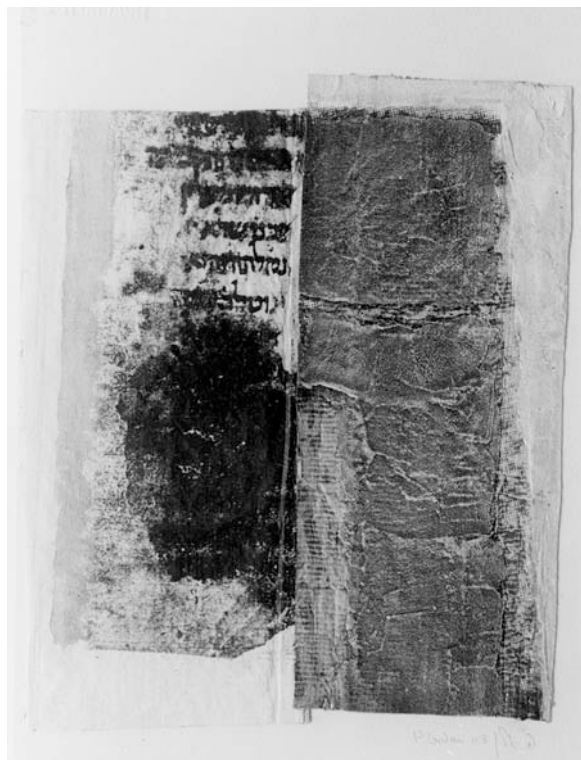
rancsolja, fesse le egy visszatérő álmomat. Egyenruhában érkezem vissza a házuk elé, de mielőtt kinyithatnám a kaput, felébredek.

– *Munkáiban többféle technikát ötvöz. Van ennek valami különös oka?*

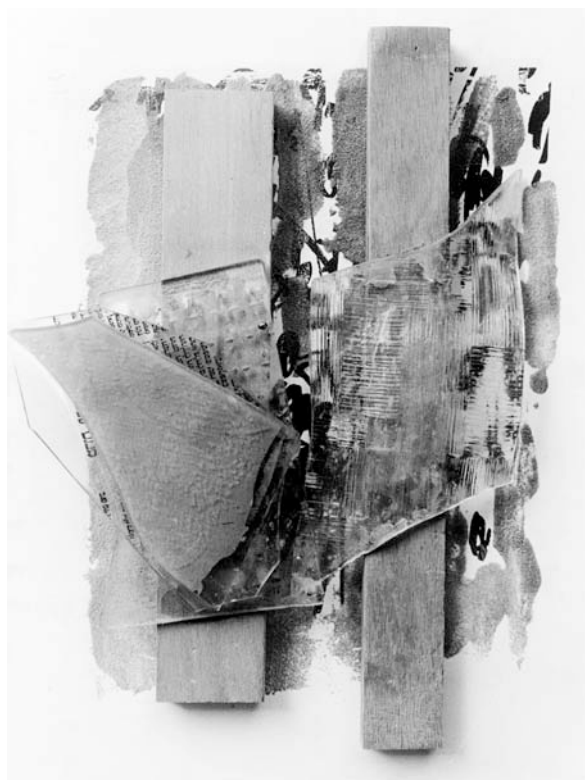
– Amióta csak megéreztem a késztetést, hogy az első általam rajzolt kaput eltorlaszoljam, a kollázs szerves részét képezi művészi eszköztáramnak. Kifejezési stílusom a felhasznált anyagok keveréséből és textúrájából adódik. Az alkotási folyamatban először az intuíciót követem, amint azonban az egyes formákat kialakítottam, elkezdem ezeket tudatosabban elrendezni. Ismerem azt az elméletet, miszerint a modern művészetnek az esztétikát figyelmen kívül hagyva csak a tartalmat kell szem előtt tartania, én azonban lehetetlennek tartom, hogy a formát és az anyagot elválasszam egymástól. Esztétikai dimenzió nélkül nem létezik tartalom.

Vakablak (3).
Fa és öntött üveg szitanyomással

Történelem pecsétje /
Idő pecsétje

„Nagyapám sátorja emlékére”.
Szitanyomás papíron és furnérlemezen.
Homok és üveg szitanyomással

„Tüskecsokor”.
Vegyes technika

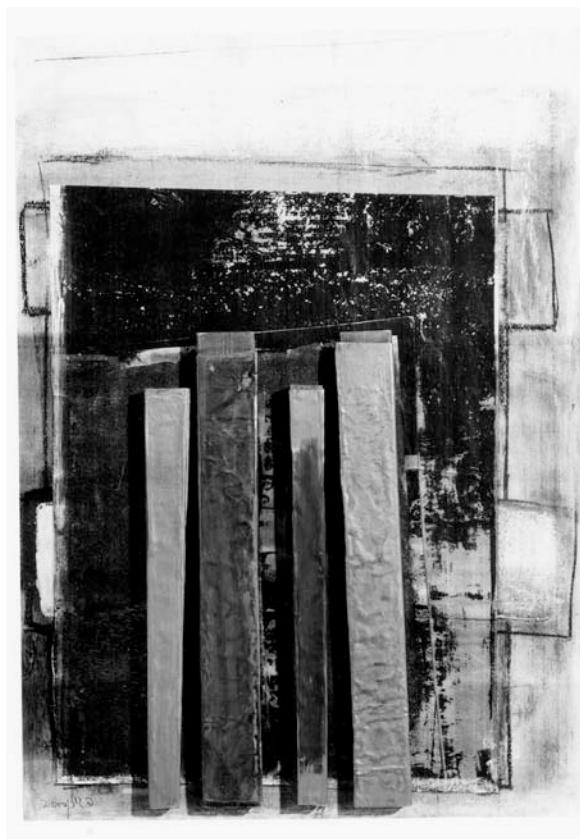
– „Az eltorlaszolt kapu” a kétségbeesést fejezi ki?

– Szembenézni a valósággal fontosabb, mint illúziókat dédelgetni. A múlt kapuját többé már senki sem nyithatja ki. Az ebben a periódusban keletkezett képeim a gyászmunka lezárását jelentik. Éveken keresztül az utcán megpillantott arcok elvesztett családtagjaimat juttatták eszembe, és újra meg újra felébresztették a már-már kihunyt reményt, hogy még élek, hiszen sohasem búcsúzhattunk el egymástól, és sírjuk sincsen. Így a gyász rendkívüli módon elhúzódott. De végül is eljött az a pillanat, amikor megbékéltem azzal, hogy az idő visszafordíthatatlan. Az eltorlaszolt kapu egyfelől a személyes veszteség, a múltamban bekövetkezett konkrét események tragikumának jelképe, másfelől a veszteségélmény egyetemes jelentéssel is bír, művészetem központi eleme. Az emlékezést ébren kell tartani. Nemcsak öncélként, hanem mindenekelőtt, hogy arra intse a jelenben és a jövőben élőket: az embertelenség sose ismétlődhessen meg többé. Ezzel nemcsak egy második Auschwitz megakadályozásáról van szó, nem abból indulok ki, hogy ez így megismétlődhet. Engem ma főként a fundamentalizmus szélsőségessége, a nacionalizmus és más ideológiai háttérű mozgalmak aggasztanak.

– A képein látható bikamotívum a gonosz jelképe?

– Mivel a gonosz mindenütt és bármiféle álöltözetben megjelenhet, minden ember magában hordozza, még ha az rejtőzködik is. A kérdés csak az, szabadjára engedjük vagy elnyomjuk-e. A gonosz Minotaurusz a görög mitológiából származik. Állatnak rajzolom, amely két lábon jár ugyan és emberi intelligenciával rendelkezik, technikai eszközöket használ, ám állati ösztöneit nem tudja kordában tartani. Az én bikáim szemüveget és öltönyt hordanak. Ők jelképezik a náciakat, akik a halálgyárat üzemeltették és visszaéltek a haladással. A gonoszról alkotott elképzeléseimet nagymértékben befolyásolja Paul Celan erőteljes kötetete.

– Felhasznál szövegrészleteket a Misnából, az eredetileg szóbeli, s csak később írásba foglalt törzsmagyarázatból. Miért?

Torlaszolt kapu XV.

Papír, ólomlemez, deszka, furnérlemez és ipari festék

– A vallásos zsidók a misnajotot tanulmányozzák, amikor a halottaikra emlékeznek. A szokás a zsidó misztikához, a Kabbala hagyományához nyúl vissza. Héberül a misna szó ugyanazon betűkből áll, mint a nesama, a lélek. Ezeket a szövegeket gyerekkoromból ismerem, és kivonataikat metaforaként akartam felhasználni.

– Mit szeretne a fiatalabb generációnak munkáival átadni?

– Az emberi élet tiszteletét.

(Deidre Berger a The American Jewish Committee berlini irodájának ügyvezető igazgatója, a Német–zsidó kapcsolatok Ramer-központjának munkatársa.)

NÉMETBŐL FORDÍTOTTA:
JÓZSA BERNÁT